Nándori Nikoletta Petra

Egy városi rendőrkapitányság a dualizmus korában

The history of a city police station in the era of the dualism

Absztrakt

A tanulmány egy városi rendőrkapitányság megalakulásának történetét mutatja be röviden. Az egykori Magyarország területén elhelyezkedő Nyitra városa ma már Szlovákiához tartozik. Időbeli elhelyezést tekintve az esemény a 19. század vége és a 20. század elejére, vagyis a dualizmus korára tehető. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés alaptézisként foglalta magába az alkotmányosság helyreállítását. Ezzel együtt a Habsburg Birodalmat polgári alkotmányos monarchiává alakította át, ahol az államhatalom gyakorlásának döntő része a parlament és az azért felelős miniszteriális kormány hatáskörébe került. Ausztria és Magyarország igen széleskörű állami önállósága alapján a monarchia valóban dualista rendszerű volt. Bár ez következetesen csupán a két ország belső ügyeire nézve érvényesült. Az uralkodó széles jogköre tekintetében azonban mindkét állam belügyi vonatkozásában korlátokat állított fel. Az állami szuverenitás legfőbb kérdéseiben, úgymint a külügy, hadügy és az ezekhez kapcsolódó pénzügyek tekintetében a birodalom valójában egyközpontú lett. A belügyek rendezése ezáltal központi kérdéssé vált, ami azt jelentette, hogy egységes állami irányítás és felügyelet alá vonják a rendőrkapitányságok működését. A rendszerszintű felépítés egy, az addigi felépítéstől eltérő működést hozott magával. A feladatkörök sokoldalúsága, a képzés kiforratlan struktúrája és az állami felügyelet együtt komoly feladat elé állította a rendőrkapitányt, akinek korabeli nyilatkozata is az olvasó elé tárul. A tanulmány két olyan esetet mutat be, ami ebben az időszakban történt és sajtónyilvánosságot kapott. Mindezt egykori újságok hasábjairól gyűjtöttem össze. Tekintettel arra, hogy ezek valóságtartalmának visszaellenőrzésére más forrásból nem volt módom, épp ezért úgy gondolom messzemenő következtetéseket nem is lehet levonni a történetekből. Az esetek – kezelendően az előbb leírtak szerint – azonban több olyan problémát felvetnek, amelyekre szükséges

figyelemmel lenni. Kiváltképp azokban, amelyben nagy szerepet kap a képzés és a testületen belüli mindennapi munkavégzés erkölcsisége.

Kulcsszavak: rendőrség, történet, oktatás, utasítás, erkölcs

Abstract

The study briefly describes the history of the establishment of a city police station. The city of Nitra, located in the territory of former Hungary, now belongs to Slovakia. Time-oriented at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century, i.e. at the age of dualism. The Austro-Hungarian Compromise of 1867 included the restoration of constitutionality as a fundamental thesis. At the same time, it transformed the Habsburg Empire into a civil constitutional monarchy, where the exercise of state power was predominantly used by the parliament and the responsible government. By virtue of Austria's and Hungary's wide-ranging state independence, the Monarchy was truly dualistic. However, this has consistently been limited to the internal affairs of the two countries. Considering the authorities of both rulers, both states set limits in the domestic affairs. In the key issues of state sovereignty, such as foreign affairs, military affairs and related finances, the empire became practically centred. The resolution of internal affairs thus became a central issue, which included that the operation of police stations was subject to uniform state control and supervision. The system architecture brought with it a different operation to the previous one. The versatility of the responsibilities, the immature structure of the training and the state supervision have all put the captain into a difficult situation. A statement of the captain you can read in this article, too. The study presents two cases that occurred during this period and received press coverage. All this was collected from columns in newspapers of that period. As I had no other sources to verify truth content, I do not think possible to draw wide-ranging conclusions from these stories. However, the stories, as discussed above, raise a number of issues that need attention. Especially those with emphasis on training and on morality of everyday work.

Keywords: police, history, education, instruction, morality

Bevezetés

A következő tanulmányban egy városi rendőrkapitányság megalakulásának körülményeit mutatom be a szlovákiai Nyitrán, az egykori történelmi Magyarország területén elhelyezkedő város példáján keresztül. Az időbeli elhelyezést alapvető-

en a dualizmus kora határozza meg. Nyitra városa egy város a sok közül, ahol a kettős állami berendezkedés következményeként létrehozott, egységes alapokra helyezett városi rendőrkapitányság megalakulási körülményeinek fontosabb álmomái jelentős tapasztalatot eredményeztek. A rövid történeti leírást követően rátérek a rendőrkapitány feladatkörére, amelyen keresztül betekintést nyerhetünk az akkori, széleskörű rendőrségi feladatellátásra. A kapitányság történetének rövid ismertetése után olyan sajtónyilvánosságot kapott ügyeket mutatok be, amelyek egyben kellő visszacsatolást is adnak az adott feltételek között elvégzett feladatok vonatkozásában.

A rendőrség a dualizmus korában

A dualizmus korában a rendőrség centralizálása az egyes városi rendőrségek – kiváltképp a székesfővárosi rendőrség – egyesülését követően vehette kezdetét. A rendőrség feladatköre, szervezeti struktúrájának átalakítása, valamint jogköre, hatásköre és működése iránti átalakítás is érezte szükségességét. Ezt a célt szolgálták a Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelete alatt álló szaktanfolyamok kiadványai, melynek írói a budapesti államrendőrség szaktekintélyei, így többek között Thaisz Elek, Dorning Henrik, Concha Győző és Rédey Miklós írásaiból kerültek ki. Közülük Rédey olyan, a rendészetelmélet szempontjából fontos kérdésekre próbált választ keresni, amelyek az államosítást követően elkerülhetők lehettek volna (Sallai, 2018, 109.). Ezeket több írásában is megfogalmazza. Az átgondolt szervezeti egységekre és a következetes struktúra szerinti hatékony, szakszerű működtetésre nagy igény mutatkozott. Ez nem csupán az egységes állami berendezkedés szerint működtetett kapitányságok létrehozásának volt köszönhető, hanem vele együtt az ellenőrzésre is nagyobb hangsúlyt fektettek, és mindemellett a társadalmi oldalról megfogalmazódott igény érezte kiváltképp szükségességét.

A fővárosi rendőrség megalakulása röviden

A rendőrség a 19. század elején még katonás alakulat volt, melyet az akkori szolgálati utasítás szerint darabont századnak is neveztek. A rendőrség szót a törvényhozók az 1840. évi IX. törvénycikkben említik először mezei rendőrség néven. A császári rendőrség az 1860-as években inkább csak politikai bűnösökre koncentrált, nem pedig a közbiztonságra és a közönséges, napi jellegű bűncselekményekre. A városi tanács által megalkotott szolgálati utasítás alapján működött az akkori rendőrség. Egy ilyen fennmaradt rendbiztosoknak szóló utasítás az 1863.

XII. 19. napján kelt határozat. Ez alapján a rendbiztosok, a kapitányi hivatal végrehajtói havi zsoldot és egyenruhát kaptak, a fő és alkapitányi hivatalban látták el a szolgálatukat. A magatartásukra pedig határozat rendelte el, hogy „*kötelesek magukat állandóan szolgálatban lévőnek tekinteni*”. A feladatukat tekintve a közösség törvény szerinti oltalmazása, nem pedig zaklatása, és vele szemben kötelesek nyájasnak és előzékenynek lenni (Borbély–Kapy, 1942, 14–15.). A rendőrség megalakulásával egyidősek a szervezetben dolgozók magatartási szabályaira vonatkozó iránymutatások. Ezek az idő előrehaladtával folyamatos bővülésen és átalakulásokon mentek keresztül, nevezzük azt akár szolgálati utasításnak vagy szabályzatnak, majd a későbbiek folyamán létrehozásra került rendőri hivatás etikai kódexének egyaránt.

A rendőrség rövid történeti áttekintését követően rátérek az egységes fővárosi rendőrség létrehozásának körülményeire. A megalakulásához több törvényi módosításra és átstrukturálásra volt szükség.

Az 1867. évi VII. törvénycikk alapján megalakult belügyminisztérium feladatrendszere gyakori változáson ment keresztül. Az ekkor kihirdetett intézkedések egyike a következő volt: „*Buda és Pest szabad királyi fővárosok, valamint Ó-Buda mezőváros és a Margit-sziget, ez utóbbiak Pest vármegyéből kikebelezetvén, Buda-Pest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesítettek.*” (1872. évi XXXVI. törvénycikk.)

A kormány 1872-ben adta ki a sárga könyv néven megismert ideiglenes bűnvádi eljárást, annak érdekében, hogy a rendőrség hiányos szolgálati szabályzatok vagy kialakult gyakorlat nélkül kényszerüljön eljárni. A sárga könyv egészen a rendőrtörvény hatálybalépéséig maradhatott életben. A rendőri büntetőeljárást először az 1880. évben kiadott 38.547 számú BM- rendelettel szabályozták. Az önkormányzati és városi rendőrség tehát megszűnt (Borbély–Kapy, 1942, 18.). Az 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szólt, amely nemcsak a közigazgatási területen, hanem az első állami rendőrség felállítása terén is kidolgozta feladatait a belügyminisztérium számára. Ez kiváltképp az 1881-es fővárosi rendőrség megalakulásáról szóló törvényben teljesebben ki (Boda–Sallai, 2016, 8.).

Thaisz Elek főkapitány 1880. június 24. napján Budapesten kelt és ugyanazon év augusztus 1-jén hatályba lépő szolgálati utasítása szerint a felügyeleti szolgálatnak Budapest Fővárosi Rendőr-főkapitányságnál történő ellátása a hivatalos órákon túl is fenntarthatónak és folytonosnak kellett lennie a felügyeleti szolgálat céljából (Thaisz 1880, 1.).

A fővárosi rendőrség megalakulása mellett a városi rendőrségek feladatkörének meghatározására – adott esetben – külön utasítás vonatkozott. Az egyik ilyen közülük a Nyitra város rendőrsége számára szóló 1886. évi utasítása is.

Nyitra város bemutatása, annak földrajzi elhelyezkedése

A város földrajzi adottságainak bemutatására azért van szükség, mert így betekintést lehet nyerni annak elhelyezkedésére, kiterjedésére, az ott élők lélekszámára. Ezeknek a paramétereknek a rendőri munkában azért van jelentősége, mert a szolgálati feladatokat is ezen körülmények között kell elvégezni adott lélekszámú közösség vonatkozásában. A mai Szlovákia területén – annak mintegy hatodik legnépesebb városaként – helyezkedik el Nyitra városa. Nevét a várost kettészelő Nyitra folyóról kapta, földrajzi fekvését illetően pedig a Kisalföld északi peremvidékét érintő Nyitra-dombvidéken található. A város lakosságának összetételét tekintve 1880-ban kicsit több mint harminc százalékban magyar lakta település volt, de a szintén hasonló arányú szlovák lakosság mellett németek, szerbhorrátok is éltek itt. A trianoni diktátumig Nyitra vármegye a Nyitrai járásához tartozott.

A korabeli írások a következőképp emlékeznek meg az egykori Nyitra városáról: „Nyitra, Neutra, Nitria, igen régi püspöki város, Nyitra vármegyében, a Nyitra vizénél egy fölötté gyönyörű vidéken, Pozsonytól 10 mérföldnyi távolságra. (...) Lakosainak száma 5500 lélek, kik kevés hébert s evangélikust kivéve, mind római katolikusok.” (Fényes, 1851, 154.)

A közbiztonság megszilárdítására tett intézkedések Nyitrában

A város 1886-ot megelőzően hat önálló községből állt: Felsőváros, Váralja, Gyürki-utca, Káptalan-utca, Pár-utca és Alsó-város. Ezek közül az utolsó bírt rendezett tanáccsal, a többi azonban egy központi főszolgabíró hatósága alatt állt. A község bűnvilágának leghírhedtebb fészke a Pár-utca volt (Gegus és Székely, 1909, 243-244.).

Nyitravármegye lakossága 1846. december 14–21-ig tartó közgyűlésén így írt a létesítendő közbiztonsági intézményre vonatkozó jegyzőkönyvében: a pandúrok, vagyis közbiztonsági csapat feladat- és hatáskörét határozta meg (Tisza, 1925, 141.). Az elkövetkező évek alatt született jegyzőkönyvek, a pandúrok behozására és a közérő fenntartására irányuló intézkedésekről szóltak. Azonban az 1848. szeptember 11-én tartott közgyűlésen előtérbe került, a fegyveres erő elkerülhetetlen szükségessége, miszerint a megye belső békéjének, csendjének, személy- és vagyonbátorságának fenntartása érdekében, ha ezek megzavarása mégis aktuálisnak látszott, akkor a keletkező mozgalmak, kitörések és azok lecsillapítása vált szükségessé. Az így alakult megyei mozgóőrsek fővezérletét a megyei főispán úr hazafias készséggel, a közönség lelkesedett méltánylása mellett látta el (Tisza, 1925, 141–142.).

Ahogy az a korabeli írásokból is kitűnik, a rend megteremtésére létrehozott intézmények alakulása, működése már jóval korábbra tehető. A társadalom békés együttélése nem csupán az azt szabályozó joghoz tartozó törvények megteremtésén, hanem annak betartatásán keresztül valósítható meg. A belügyi viszonyok rendezése, a rend fenntartása társadalmi és állami érdek is volt egyben.

Nyitra város rendőrsége a dualizmus idején

A város lakosságát tekintve a rendőri erők száma kevésnek volt mondható. A napi szolgálati feladatok sokszínűsége és az ebből adódó feladatkörök száma bizony magasabb állománylétszámot kívánt volna meg. Ahhoz, hogy a reagálás, a hatékony munkavégzés gördülékenyen működhessen, szükséges volt biztosítani a megfelelő létszámot. A létszámhiány – túl azon, hogy a szolgálatot teljesítő rendőrökre többlet feladatot hárított – akadályozta a hatékony munkavégzést. Épp ezt volt hivatott megoldani az egységes állami felügyelet és szabályozás alá vonás is, avagy ebben az értelemben vett államosítás, ami egyben több embert és több pénzt is tudott biztosítani. A belügyeknek és az ezen feladatok költségeit fedező pénzügyeknek központi szerepet tulajdonítottak a dualizmus ideje alatt.

Nyitra város rendőrsége Endrődy Géza szerint már az 1886. évtől rendelkezett a kor követelményeinek megfelelő szervezettel. A rendőrség egy rendőrkapitányból, egy írnokból és hat hajdúból¹ állt. Hivatalos helyiségét tekintve egy berendezetlen szobájuk volt; iktató, irattár, nyilvántartás és más, a rendőri szervezet működéséhez szükséges feltételekkel nem rendelkeztek. Ugyanakkor a rendőrkapitányság túlnyomórészt nem rendőri természetű teendőkre volt használatos (Endrődy, 1898, 188.).

A rendőrkapitánynak az 1886. januári kinevezését követően első dolga az volt, hogy a kor kívánalmainak megfelelő szervezetet hozzon létre. Amint az a korabeli írásokból kiderül, a fennállt közigazgatási rendszerbeli hiányosságok tudomásulvétele mellett kellett ellátnia a feladatát. Nyitra város rendőrsége megfelelt a feladatellátásának, már ami a lehetőségekhez mérten adott volt számára (Endrődy, 1898, 188.).

A Nyitra város rendőrsége számára írt utasítás szerint a rendőrség személyzetét tekintve, az a következőképpen alakult:

1 Hajdú: martalócokból, szegénylegényekből lett gyalogos katonák, akiket Bocskai István a XVII. század elején a mai Hajdúságban letelepített. (...) Magasabb rangú városi és megyei tisztviselők mellett szolgálatot teljesítő egyenruhás altiszt, gyakran a városi vagy megyei rendelkezések végrehajtó közege. A magyar nyelv értelmező kéziszótára III. kötet, H-Kh. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 34–35.

- „egy rendőrkapitány,
- egy rendőrfőfelügyelő (rendőrkapitány helyettes),
- egy rendőrbiztos,
- egy rendőrmester,
- egy rendőrszakszervező,
- négy rendőrtizedes (kerületi felügyelők),
- hat I. osztályú rendőr és öt II. osztályú rendőr” (Endrődy, 1898, 188.).

A rendőrkapitány feladatköre

A rendőrkapitány hatáskörét tekintve széleskörű feladatellátásért volt felelős. Ennek a hatáskörnek részét képezte: a személy és vagyonbiztonság; a közcsend és Nyitra város egész területének rendjére való felügyelet; a közintézmények, közterületek feletti felügyelet. Felelős volt továbbá a tűzrendőri szabályok megtartásának engedélyezéséért; a nyilvános rendezvények tartásának engedélyezéséért; a légszusz- és közvilágítási tevékenységgel kapcsolatos intézkedések végrehajtásáért is. Mindemellett számos esetben törvényességi felügyeletet gyakorolt feladatkörének ellátása során. A tűzrendőri feladatkörök mellett kórházi biztosítási teendőket is ellátott, toloncügyeket kezelt, I. fokú közegészségügyi- és állategészségügyi hatóságként, és I. fokú kihágási bíróságként is eljárta (Endrődy, 1898, 190.).

Mi köze a rendőrségnek a tűzrendészethez és az egészségügyhöz? Tehetjük fel a kérdést magunkban, hisz ma már nem tartoznak a rendőrség feladatkörébe ezek a tevékenységek. A választ az alábbiakból tudhatjuk meg:

A feladat meghatározása az 1869. évi június hó 17-én kelt, a Magyar Királyi Belügyminiszter 3365. számú rendelete A tűzrendészeti szabályok kezelése iránt állapította meg, melyben benne foglaltattak a kötelezően betartandó szabályok. A törvényhatóság hatáskörébe utalta ezeknek az előírásoknak a betartásának ellenőrzését és adott esetben annak végrehajtását is (URL11).

A központosítás első lépése, a megjelent módosítás, az 1876. évi VI. törvény-cikk volt. Ez a jogszabály egészítette ki a testületi rendszert a közigazgatási bizottsággal. Ebben a törvényben a tűzrendészet még nem szerepelt a feladatkörben, azonban a 3365/1869. számú BM-rendeletben foglaltak fokozott végrehajtásáról gondoskodott (URL13).

Az 1882. évi X. törvény-cikk 3. §-a alapján szükség esetén a rendőrkapitány igénybe vette a csendőrséget. Amikor katonai karhatalomra volt szükség, a rendőrkapitánynak a polgármester felé jelentést kellett tennie. A rendőrkapitány a rendőri ügyek pontos kezeléséért volt felelős, neki ez okból az alárendelt

segéd- és kezelőszemélyzet felett szolgálati rend tekintetében rendelkezési, a rendőrőrszemélyzet felett pedig fegyelmi hatalma volt. A rendőrkapitány felelős volt a rendőrhatalmának szolgálat pontos teljesítéséért, maga állapította meg az ügykezelési rendet, ő osztotta fel személyzete közt a hivatalos teendőket, és a szükséghez képest – úgy a segéd- és kezelő, mint a városi rendőr- és szolgaszemélyzetet – szolgálati utasítással látta el. A rendőrök a rendőrkapitány parancsnoksága alatt álltak, és a szolgálatot a tőle nyert utasítások és parancsok szerint teljesítették. A meghagyásokért és azok fogadtatásáért a mindenkor az azt kiadó hatósági egyén, a törvényes szolgálati utasítás pontos megtartásáért pedig az eljáró rendőr volt felelős. A városi rendőrök, valamint a város összes szolgaszemélyzete fegyelem tekintetében a rendőrkapitány joghatósága alatt állt.

Akinek pedig Nyitra városában az adott feltételek mellett a fenti széleskörű vezetői feladatokkal meg kellett birkóznia, az nem más, mint Rédeki (Rédeky) Géza rendőrőrkapitány volt. Rédeki 1852. április 23-án Csáczán született, ahol apja főszolgabíró volt. Középiskoláit Nyitrán és Nagyszombatban, a jogi és az egyéves önkéntesi tanfolyamot Pozsonyban végezte el. Nyitrán, mint ügyvédjelölt volt gyakorlaton, majd 1873-ban Nyitra vármegyénél árvaszéki jegyzővé választották. 1878-ban a köz- és váltóügyvédi vizsgát Budapesten tette le, majd kilépett a megye szolgálatából, és Nyitrán ügyvédi irodát nyitott. 1886-ban –Nyitra újjászervezése után – 1892-ben megválasztották a város rendőrőrkapitányává (Endrődy, 1898, 192.).

A főkapitány helyettese Herczegh István rendőrkapitány volt, akit 1903-ban eredményes munkájának elismeréseként rendőrfogalmazóvá neveztek ki, melyel együtt megkapta az alkapitányi címet is (Gegus–Székely, 1909, 245.).

A dualizmus időszakában a rendőrségnek több, rendszertel csupán részben összefüggő feladatkört kellett ellátnia. Ez abban nyilvánult meg, hogy a rendőrség tevékenységi körébe soroltak több olyan feladatot, amelyek ma már elképzelhetetlenek lennének, hiszen azt az erre a célra fenntartott hatóságok teljesítik. A fő irányvonalat azonban az állami felügyelet alapján felállított egységes berendezkedés, az ellenőrzés magas fokú szükségessége határozta meg, az akkora már átláthatatlan és visszaélésekkel tarkított belügyi viszonyok rendezése okán.

A Nyitra városi rendőrség részére kiadott utasítás

A rendőrségi intézmény Nyitrában az 1886-ig teljesen házilag (hajdúrendszer), mondhatni patriarchálisán kezeltetett, mint ez Magyarország legnagyobb részén szokásban volt (Gegus–Székely, 1909, 245.).

Nyitrán 1886-ban adtak ki egy utasítást a város rendőrsége számára. Nyitra város tanácsa, a rendőri szolgálatra nézve 1886. október 1-jétől kezdődő, és további intézkedésig fenntartandó érvénnyel a következő – a városi rendőrök működési körére és személyes magatartására vonatkozó – rendelkezéseket alkalmazta, melyek az alábbi szempontok mentén haladtak:

- „a rendőr mindenekelőtt tartozik a hozzá intézett meghagyásoknak legpontosabban megfelelni;
- a rendőrnek úgy hivatalos eljárásban, mint azon kívül is komoly, előzékeny és tisztességes magaviseletet kellett tanúsítani;
- a rendőrtől fokozott elővigyázatosság és körültekintés következett; különösen ünnepélyek, népgyűlések és népcsoportosulások alkalmával;
- magatartása mindig katonás, járása csendes és mérsékeltnek kellett lennie, annak érdekében, hogy mindazt, ami körülötte történik, biztosan észlelhessen” (Utasítás, 1886, 4.).

Ezeken túlmenően a megjelenéssel kapcsolatos szabálykörre vonatkozólag a következőket rendelte: a rendőrnek nyilvános megjelenése alkalmával szabályosan öltözködve és oldalfegyverrel ellátva kellett megjelennie. A rendőrök egyenruházatára is pontos iránymutatások voltak megadva, a díszegyenruhára csak úgy, mint a szolgálati ruházatra. Az öltözködési szabályok betartása nem csupán a testülethez tartozást erősítette, de fontos szerepet játszottak a társadalmi megítélés vonatkozásában is. Így a város polgárai felé a rendőr, állásukat megillető tisztelettel és előzékeny viselkedéssel tartozott megnyilvánulni, a magasabb osztályokhoz tartozókat Ön megszólítással tartozott illetni. A megvesztegethetetlenség és igazságszeretet képezték a rendőr legnélkülözhetetlenebb kellékét. Ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a rendőrnek megbízhatóságában semmiféle kételkedésre okot adódó módon nem lehetett megközelíthetőnek lennie. Mindemellett nyilatkozataiban a valódi és legtisztább igazságra kellett törekednie. Különösen tiltva volt a szolgálat teljesítéséért – a megengedett eseteken kívül – valamely féltől ajándékot, jutalmat vagy ingyen ellátást elfogadnia (Utasítás, 1886, 4–5.).

A magatartási és erkölcsi szabályok lefektetésekor a szolgálati utasítás, a szolgálati feladatok ellátása során vissza-visszatérő problémákra hívta fel a figyelmet. Azokra, melyek az iránymutatásul szabott helyes viselkedés elsajátításával elkerülhetővé válhattak volna. Így a rendőrnek szolgálati feladatai ellátása során hivatalos és magán helyiségbe lépésekor dohányzás, valamint természetellenes testmozgás tilos volt, ami őt a közönség előtt ferde megítélés, gúny vagy tréfa tárgyává tehetné, sőt határozottan kerülni kellett ezeket. Iszákosság, pénzben kártyázás, tivornyázás a rendőrnek semmi szín alatt nem volt

megengedhető viselkedés. Az ilyen esetek megtörténtekor, vagyis, ha a rendőr mégis megfélemedezett volna magáról és ittasan jelent volna meg, bajtársainak kötelessége volt őt minél gyorsabban a közönség szemei elől elvinni és jelenteni.

Az előjárói, feljebbvalói és más hatósági személyek irányába való magatartásra a fennálló katonai szabályok voltak irányadók, amihez köteles volt a rendőr alkalmazkodni.

A szerencsejáték, a kártyázás és az ezzel járó fogadások függőséget, elkötelezettséget, befolyásoltságot, és ezáltal függelmi viszonyt alakíthatnak ki, amivel már nem lesz elmondható a rendőrrel, hogy pártatlanul, részrehajlás nélkül tudja ellátni szolgálati feladatait. A részrehajlás, a befolyásoltság pedig könnyen vezethet zsaroláshoz vagy korrupcióhoz. Ugyanez mondható el a rendezetlen párkapcsolati viszonyokról is.

A példamutatáson túl a rendőrnek fedhetetlen magaviseletéről kellett tanúbizonyságot tennie, nemcsak a szolgálati idő alatt, de magánéletében egyaránt. A mértéktelen italfogyasztás és tivornyázás olyan magatartásformák, melyek kontrollvesztéssel, önpusztító indulatossággal párosulhatnak. Tekintettel arra, hogy a szolgálatot teljesítő hivatásos rendőr a szolgálaton kívüli magatartásáért is felelősséggel tartozik, ezért nem megengedhető, hogy a szolgálati idő alatti és azon kívüli magatartás éles kontrasztban álljon egymással. Egy hivatását gyakorló rendőr nem élhet kettős életet. A szolgálat elhivatottságot, egyfajta elkötelezettséget jelent, melyet minden rendvédelmi feladatot ellátó hivatásosnak tudomásul kell vennie.

A rendőr a szolgálati feladatainak ellátása során a törvények, minden a hatósági és polgári személyekre, avagy katonai örökre kiterjedő különös oltalmában részesült, vagyis a rendőr szóbeli vagy tetteges megsértése, az ellene irányuló fenyegetés vagy erőszakos cselekedet által történt ellenszegülés a büntető törvények szerint rendelték büntetni.

A magatartási szabályok lefektetése, annak képzés során történő oktatása a belügyminisztérium felügyelete által kiadott szaktanfolyamok kiadványaiban is szerepeltek. Az egyik volt ezek közül Rédey Miklós 1916-ban íródott, *A rendőri szolgálat vezérfonala* című írása, ami a jó rendőr tízparancsolata mellett, alapgondolatokat is lefektetett (Nándori, 2018, 312.). Ezek közül most kettőt választottam ki, melyek így hangzanak:

„A jó rendőrt nevelni kell.” „Légy talpig ember! (...)” (Rédey, 1916, 110.)

A képzés tekintetében a testületbe történő bekerülés feltételei ebben az időszakban a következőképp alakultak.

Rendőrnek rendszerint csak kiszolgált katonákat fogadtak fel, amennyiben igazolásra került, hogy a jelentkező magyar állampolgár, legalább húszéves

kort betöltötte, feddhetetlen erkölcsi magaviselet és megfelelő szellemi képessége mellett tisztességes és illendő modorral rendelkezett, tudott magyarul írni és olvasni. A rendőrök rendszerint egyévi szolgálatot tartoztak elvállalni, arra magukat kötelezni. Amennyiben a szolgálati idő letelte előtt egy hónappal fel nem mondott, abban az esetben további egy évre hallgatólag szerződöttnek volt tekinthető.

A rendőrök állományba történő felvételük alkalmával rendszerint a legalsóbb rangfokozatba kerültek. A kivételeket a főkapitány véleményes javaslatára a polgármester határozta meg (Utasítás, 1886. 5–10.).

Az utasítás ezeken túlmenően fegyelmi felelősségre vonás esetén alkalmazott iránymutatásokat is tartalmazott.

A Nyitra városi rendőr esküje

A rendőrök szolgálatba lépésükkor, illetve már a próbaszolgálatra történő felvételük alkalmával, a főkapitány vagy helyettese előtt tették le rendőri szolgálati esküjüket, amelyről jegyzőkönyvet vettek fel. A Nyitra városi rendőr esküje 1886-ban a következőképp hangzott:

„Én N. N. mint nyitravárosi rendőr esküszöm az élő Istenre, hogy Nyitraváros bel- és külterületén a személy- és vagyonbiztonságot békét és közrendet teljes tehetségemhez képest fenntartandom, s annak megsértését meggátolandom, a szolgálatot szabályszerű elbocsáttatásom előtt el nem hagyom előljáróim és felebbvalóimnak feltétlenül engedelmeskedem, általában a városi rendőr minden kötelességét mint ezt a törvény és felebbvalóim hivatalos utasítása élembe szabják, félretéve minden kedvezést, vagy szeretetet, félelmet, haragot vagy rosszakaratot, híven és pontosan teljesítendém.

Isten engem úgy segítjen!” (Utasítás, 1886. 10.)

A vallás szerepe meghatározó volt ebben az időszakban, ami megmutatkozott az ekkoriban született eskük szövegeiben is. Az élő Istenre tettek esküt, így feladatuk meghatározásának főbb irányvonalaiiban is, ami jelen esetben a hatáskörök meghatározását követően a szolgálati szabályzatnak megfelelő előljárói és feljebbvalói utasítások végrehajtásában mutatkozott meg. A szolgálati szabályzatban és szolgálati utasításokban deklarált szabálysoportok (magatartási, öltözködési, képzési, eljárási) az oktatásban, a képzésben és a nevelésben különösen jelentős szerepet töltek be. Az esküszöveg mindennek egy rövidített, összefoglalt változataként öltött testet. A szolgálati szabályok betartását és az előljárói, feljebbvalói utasításoknak történő feltétlen engedelmisséget már a

törvénnyel egyenértékűnek tekintette. Természetesen ebben az esetben hozzátenném, hogy a vezetői feltétlen engedelmesség is egy külön témakör, aminek szintén meglehetnek a hátulütői is, amire sajnos akkor is, és az azóta eltelt idő alatt is több példát láttunk már.

Az eskü szövege a végén újra visszatér a vallási meggyőződésre, amely nem választási alapon, mint a későbbiek folyamán tették, hanem mindenkire egyaránt érvényes felkiáltással zárult. Ami így hangzott: „*Isten engem úgy segéljen!*” (Utasítás, 1886. 10.)

A későbbiek folyamán volt olyan időszak, amikor az esküszövegekből teljes egészében eltűntették a vallási meggyőződést.

A rendőrkapitány nyilatkozata Nyitra város rendőrségéről

A következőképp hangzott az 1903-as közlemény: „*Nyitra város rendőrségéről sokat nem közölhetek, mert története nem nyúlik messze vissza és csak akkor kezdődik, amikor a hivatalt 1886-ban elfoglaltam; akkor ugyanis a hivatalban egy rendőrkapitányon, egy díjnokon és hat hajdún kívül mit sem találtam; sem irodát, sem irattárt, sem más szükséges dolgot. Akkor én a rendészet terén nem igen járatos (mert addig ügyvédeskedtem), belefogtam a szervezésbe és nagy tusák után odajutottam, hogy most úgy a rendőrség tiszti, mint a legénységi személyzet: egy rendőrkapitány, egy fogalmazó, egy rendőrbiztos, egy irodavezető, egy bejelentőhivatal-kezelő, egy díjnok, 17 rendőr, köztük két lovasított és egy hivatalszolga – megfelelő ugyan, de az azóta változott viszonyokhoz mérten, azt jelentékenyen fejleszteni kellene, ehhez azonban a közönség – anyagi eszközök hiányában – segédkezet nem nyújthat. A B. P. nagy terhet rótt reánk anélkül, hogy a rendőrség fejlesztéséről gondoskodtak volna, anélkül pedig s ha az államosítás mielőbb meg nem történik, egészen bénák leszünk. Többet nem közölhetek, mert a régmúlt időkre vonatkozólag sem levéltári, sem más adatom nincs.*” (Tisza, 1925, 85–86.)

A rendőrkapitányságok egységes állami berendezkedés szerinti működésének idején előre várható nehézségekkel is számoltak. A feladatkörök és azok száma bőven túlnyúlt azon, melyet egy ekkora kapitányság, adott létszámmal hatékonyan kezelni tudott volna, amit a kapitány nyilatkozata is alátámaszt. A fejlesztésre irányuló intézkedései ugyanis nem nyertek támogatást. Az állami szerepvállalás olyan tekintetben nem volt rossz elgondolás, hogy egységes szintre hozza fel a kapitányságok működését, azonban az, hogy a helyi viszonyokhoz mérten kellő mértékű rugalmasságot tanúsítson már annál nehezebbnek tűnő próbálkozásnak tűnt. A szabályzatok sűrűsödése maga után vonta az elvárások

növekedését is. Ez viszont nemhogy segítette volna a kapitányságok működését, hanem mindinkább gátolta. Mindemellett a példaként szolgáló Fővárosi Rendőrség is kellő mértékű elvárásként és nyomásként szolgált a kapitány számára. A vidéki kapitányságok akkori működését azonban nem lehetett egy az egyben a fővárosi rendőrség működésével összevetni.

Nyitra város korabeli működése a számok tükrében

A rendőrség működésének számszerűsítése a kialakuló rendőrségek tényleges működésének vonatkozásában is lehetőséget biztosított. Az 1908-ban összesítésre került éves szakterületekre lebontott ügylista, amely hatáskör és illetékesség tekintetében Nyitra város rendőrségéhez tartozott, a korabeli írás tanúsága szerint:

„Nyitrában a rendőrségi intézmény 1886. évig teljesen házilag (hajdúrendszer), mondhatni patriarchálisán kezeltetett, mint ez Magyarországon legnagyobb részt még most is szokásban van.

A rendőrség egy évi tevékenysége így fest:

A rendőrkapitányi hivatalban 1908. évben 5193 közigazgatási; 1557 kihágási; 1401 bűnügyi; 1364 kézbesítési és 1251 fizetési meghagyás, összesen 10.766 ügydarab érkezett be, mely mind elintéztetett. (...).” (Gegus–Székely, 1909. 245.)

Az ügyszám – a korábbi létszámemelkedés ellenére – még mindig magasnak bizonyult 1909-ben is. A folyamatos kontrollra az állandó alkalmazkodás, rugalmasság és fejlődés elérése érdekében volt szükség.

Az állomány leterheltsége új kihívás elé állította a kapitányt, méghozzá a létszám- és az anyagi erőforrás bővítésének tekintetében is.

Nyitrai esetek a korabeli napilapok hasábjairól

Ebben a fejezetben a korábban leírtak gyakorlati példáit lehet elolvasni, vagy legalábbis azokat, melyek napvilágot láttak közülük. Ezek a cikkek olyan korabeli folyóiratok hasábjairól való történetek, melyek folytatólagosan kerültek bemutatásra a lapok különböző számaiban. Ugyanis, mint az a kutatás során kiderült, több alkalommal írtak a nyitrai rendőrséggel kapcsolatos eseményekről, melyet az olvasó nyomon követhetett.

Csendélet Nyitrán

Az alábbi történet több részletből áll. Ezeket a napilapok ide vonatkozó számaiból gyűjtöttem össze és szerkesztettem időrendbe. Az események ezáltal egyfajta folytatolagosságot mutatnak, a fejezet címe pedig visszatérő címként szerepel ebben az eseményláncolatban.

„Csendélet Nyitrán. Néhány nappal ezelőtt megemlékeztünk a nyitrai kereskedelmi alkalmazottaknak a nyolc órás záróra érdekében lefolyt tüntetéséről.

Most távirati úton arról értesítenek bennünket nyitrai elvtársaink, hogy a kereskedelmi alkalmazottak szakegylete ottani csoportjának elnökét a rendőrség letartóztatta és már két nap óta fogságban tartja.

A szakegyesület központi vezetősége sürgősen intézkedett és egy elvtársat leküldött a jogtalanul letartóztatott és brutálisan elzárt elvtárs szabadon bocsátása érdekében. — A nyitrai rendőrségnek is az a véleménye tehát, hogy a kereskedelmi alkalmazott lázadó, letartóztatni és elzárni való, ha az nehéz munka után pihenésre és szórakozásra való időt akar magának. A nyitrai eset is példa arra, hogy a vidéki hatóságok milyen felelősségmentesen és milyen gyalázatosan gázolják le a legelemibb emberi jogokat.” (Népszava, 1907, 7.)

Mozgalom² a nyolcórás zárás érdekében. Írják nekünk: „Három hónapja immár, hogy a nyitrai szervezett kereskedelmi alkalmazottak mozgalmat indítottak a nyolcórás záróráért és mondhatni, ellenére a főnökök és a hatóság minden áskálódásának, páratlan lelkesedéssel kitartanak követeléseik mellett. Hétfőn este nyolc órakor, a nyolcórás záróra életbeléptetésének napján, impozáns és minden tekintetben sikerült tüntető felvonulást rendeztek, melyen az összes nyitrai kereskedelmi alkalmazottak, körülbelül kétszázan részt vettek, kísérve a velük rokonszervező munkások és a közönség ezreitől. A tüntetést, amely egyébként teljesen rendben folyt le, csak a rendőrség akarta megzavarni. Mindjárt a gyülekezésnél, amikor egyik kereskedelmi alkalmazott éltette a szociáldemokrata pártot, a hatóság részéről kiküldött Csacskó rendőrbiztos ezekkel a szavakkal fordult közágjaihoz³: „Majd adok én nektek szociáldemokráciát, még egy mukkot és mindjárt feloszlatom a felvonulást.”

2 Munkásmozgalom: a munkásságnak ösztönös, majd tudatosan szervezett forradalmi osztályharca az uralkodó osztályok ellen azzal a céllal, hogy megszerezze a hatalmat, felszabadítson minden elnyomottat, megszüntessen minden elnyomást és kizsákmányolást. A magyar nyelv értelmező kéziszótár V. kötet, Mo-S. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

3 Kozák: a) (Tört.) a XV. századtól kezdve a régi Oroszország déli és délkeleti határszélére szökött jobbágyoknak és városi nincsteleneknek a leszármazottai, akik választott vezetőik irányítása alatt önkormányzatot élvező településekben, illetve katonai jellegű szervezetekben tömörültek. b) [a szovjetrendszer előtt] Oroszország valamely katonai körzetének lakosai, akik lovas csapatban teljesítendő katonai szolgálat fejében különféle kedvezményeket élveztek.

A magyar nyelv értelmező kéziszótár IV. kötet, Ki-Mi. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 358.

A menet közben pedig jobbra-balra kardlapozták a járdán békésen tüntető közönséget. Úgy, hogy a munkásság már nem bírta szótlanul nézni a rendőrök vagdálódzását, viharosan abcúgolta a brutális rendőrlegényeket, kik e felett való dühükben már a menetet is megrohanták és csak az elvtársak higgadtságának köszönhető, hogy vérfürdőt nem rendezhettek, hanem a menet egy tüntetés után a szociáldemokrata párt éltetésével és a Marseillaise eléneklésével véget ért.” (Népszava, 1907, 6.)

Az eset rövid elemzése

A történelmi események láncolata hívta elő a rendőrség átszervezésének szükségességét. A szervezeti struktúra átalakítása maga után vonta a képzés és az erkölcsi alapok újragondolását. Az egységes állami felügyelet szükségessége a korábbi visszaélések megoldását és az azokból eredő bűncselekmények felszámolását volt hivatott szolgálni. Ami a magatartási szabályok betartását illeti, elengedhetetlenné vált annak a szolgálati feladatok ellátása során történő ellenőrzött betartása. A rendőrségnek nincs egyszerű dolga, tekintettel arra, hogy a hivatását a nagyközönség előtt végzi. Az ezzel járó figyelem kellő társadalmi kontrollt is biztosít egyben, mindemellett azonban még inkább jelentőséget kap a törvényes rend és magatartási szabályok betartása.

Egy nyitrai újságíró esete

„A nyitrai rendőrség és egy nyitrai újságíró. Fölháborító rendőrbetyárságról értesít bennünket nyitrai tudósítónk. Az egyik nyitrai újságírót, Sommer Lajost, aki egy Nyitrán megjelenő újságnak a szerkesztője, a hétfőre virradó éjszaka a nyitrai rendőralkapitány két rendőr asszisztálása mellett egy kávéházban letartóztatta. A minden ok nélkül megtámadott újságíró kérdezte a rendőri támadás okát. A rendőrségen nem indokolták a letartóztatást, amely szokatlan időben, éjjel egy órakor és általában szokatlan körülmények között történt. A városban általában nem tudják mire magyarázni a rendőrségnek ezt a mi meggyőződésünk szerint ostoba terrorját és ezért városszerte nagy izgatottságot keltett a letartóztatás híre. Híre jár egyébként a városban, hogy Sommer, akit kihallgatás nélkül kísértek le a rendőrségi cellába, itt rosszul lett, már a bilincsbeverés következtében is. Orvost kért, de orvost reggelig nem kapott.

Ennyi a mi nyitrai tudósításunk és amint ebből megállapítható, — ha ugyan (amit ismételnünk kell) igaz ez a híradás — a nyitrai rendőrség ezzel a betyár-stiklijével

olyan vér-lázító gazságot követ el, amely még a rendőr gazságokról, a kellemetlen 'sajtó elnyomásáról hírhedt Magyarországon is unikum-számba megy. Azt hisszük, hogy erre az ügyre még vissza kell majd térnünk.” (Népszava, 1909, 5.)

Az eset rövid elemzése

Az eljárásjogi szabályok betartása alapkövetelmény kell, hogy legyen. Az ezt a célt szolgáló Utasítás Nyitra városi rendőrsége számára (Utasítás, 1886. 1–15.), ugyan tartalmazott a magatartási szabályok mellett szolgálati teendőkre vonatkozó iránymutatásokat is, azonban az intézkedéssel kapcsolatos eljárás módokat – a mai szolgálati szabályzathoz képest – jóval kevésbé részletezte. Az, hogy a fent ismertetett esemény sajtónyilvánosságot kapott, egyértelműen rávilágít a testületen belüli magatartási és eljárási szabályok betartásának fontosságára. A cikk olvasásakor az állampolgároknak a jogbiztonság intézményét megkérdőjelező bizalmatlanság keletkezik, ami csak nehézkes és hosszadalmas munka árán állítható helyre.

Összegzés

A közbiztonság megszilárdítására vonatkozó intézkedések sora központi belügyi feladatnak volt tekinthető a 19. században. Azonban annak egységes rendszer szerinti állami felügyelet alatt történő működtetésével egészen a század végéig kellett várni. A dualizmus idején a fővárosi rendőrség mellett létrejöttek a városi rendőrségek is. A korábbi, szervezetlen rendőrségek túlnyomórészt önkormányzati rendőrségek szintjén működtek. A korszakban jelen lévő hivatali visszaélések és mulasztások megoldása miatt mielőbbi átszervezés vált szükségessé. Az egységes szervezeti struktúra megteremtése, az eljárási rend szolgálati utasítás alapján történő működtetése és a képzés minden városi kapitányság fontos tényezőjévé vált. Ezen fontos tényezők figyelembevétele a belügyi szervek működésének újragondolását hívta elő. A tanulmányban ismertetett utasításban foglaltak ellenére – mint az a bemutatott eseteleírásból is körvonalazódni látszott –, azonban előfordultak visszaélések a dualizmus időszakában is. Az egység megteremtése és az állami felügyelet szerinti működtetés sok tekintetben javított a rendőrség hatásfokán, mellyel együtt a befolyását is jobban érezte. A dualizmus idején az egységes állami felügyelet szerint működő kapitányságok létrehozása képezte a fő irányvonalat. A budapesti rendőrség létrehozásának vezető és példaadó szerepe volt az országban. A példáját több vidéki rendőrség is követte. Az egyik volt közülük a nyitrai rendőrség.

Felhasznált irodalom

- A magyar nyelv értelmező kéziszótára III. kötet.* (1979): Budapest: Akadémiai Kiadó
- A magyar nyelv értelmező kéziszótára IV. kötet.* (1980): Budapest: Akadémiai Kiadó
- A magyar nyelv értelmező kéziszótára V. kötet.* (1980): Budapest: Akadémiai Kiadó
- Boda J. – Sallai J. (2015): *A belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között.* Nemzetbiztonsági Szemle, 1, 4–17.
- Borbély Z. – Kapy R. (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941.* Budapest: Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat
- Budapesti Hírlap (1892. július 12. évfolyam): 211. szám
- Budapesti Hírlap (1918. július 17. XXXVIII. évfolyam): 164. szám
- Endrődy G. (1898): *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt.* Gyula: Dobay János Könyvnyomda
- Fényes E. (1851): *Magyarország geographiai szótára. III. kötet.* Budapest: Fényes Elek
- Gegus D. – Székely V. (1909): *A közbiztonság almanachja 1910. évre első évfolyam.* Budapest: Légárdy testvérek Könyvnyomdája
- Nándori N. P. (2018): *A rendőrség tizparancsolatának bemutatása.* Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, 312.
- Mozgalom a nyolc órai zárás érdekében.* Népszava, 35, 194, 6.
- A nyitrai rendőrség és egy nyitrai újságíró.* Népszava. 37, 212, 5.
- Most meg a nyitrai rendőrség.* Népszava, 39, 27.
- Rédey M. (1916): *A rendőri szolgálat vezérfonala.* A magyar királyi belügyminisztérium felügyelete alatt álló Rendőrségi szaktanfolyamok kiadmányai, 2, 110–116.
- Sallai J. (2018): *Réde(i)y (Rohrbacher) Miklós rendőrtudós élete, munkássága.* Ünnepi kötet a 70 éves Dános Valér tiszteletére. Budapest: Belügyminisztérium, 107–113.
- Thaisz E. (1880): *Utasítás a felügyeleti szolgálatnak a Budapest fővárosi rendőrfőkapitányságnál miként való ellátása tárgyában.* Budapest: Rudnyánszky A. Könyvnyomdájából
- Tisza M. (1925): *Magyarország rendőrségének története.* Pécs: Haladás Nyomda
- Utasítás a Nyitravárosi Rendőrség számára* (1886). Nyitra: Nyomtatott özv. Neugebauer Annánál
1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Tűzrendészet Magyarországon. <http://tuzoltoszovetseg.hu/letoltes/document/98-tuzrendeszeti-magyarorszag-1870-tol-napjainkig-i-%E2%80%93-1870-1945.pdf>